

Dr Artur Szmigielski

Polska Akademia Nauk, Instytut Nauk Prawnych
 ORCID: 0000-0002-8916-4911
 e-mail: a.szmigielski@inp.pan.pl

Odmowa dostępu do platformy internetowej jako przejaw nadużywania pozycji dominującej

Refusal of access to an online platform as an abuse of a dominant market position

Streszczenie

Organy antymonopolowe napotykają wyzwanie dostosowania tradycyjnych ram prawnych do dynamicznie zmieniających się realiów rynków cyfrowych. W obliczu unikalnych właściwości tych rynków elastyczna interpretacja tradycyjnych zasad może okazać się kluczowa, umożliwiając adekwatne zastosowanie art. 102 TFUE w sposób, który odzwierciedla intencje tego przepisu. Niniejszy artykuł bada, czy platformy internetowe – postrzegane jako cyfrowa infrastruktura (aplikacja, strona internetowa), umożliwiając przedsiębiorcom docieranie do klientów – mogą w pewnych okolicznościach być traktowane jako tzw. urządzenie kluczowe (infrastruktura krytyczna). Analizie poddane zostaną zachowania polegające na odmowie dostępu do tej infrastruktury, które muszą spełniać rygorystyczne kryterium niezbędności.

Słowa kluczowe: platformy internetowe, nadużywanie pozycji dominującej, odmowa dostępu, urządzenie kluczowe

JEL: K24, K21

Abstract

Antitrust authorities face the challenge of adapting traditional legal frameworks to the dynamically changing realities of digital markets. Given the unique characteristics of these markets, a flexible interpretation of traditional principles may be crucial, allowing for the adequate application of Article 102 TFEU in a manner that reflects the intent of this provision. This article examines whether online platforms – viewed as digital infrastructure (applications, websites) that enable businesses to reach customers – can, under certain circumstances, be considered essential facilities. The analysis will focus on behaviours involving the refusal of access to this infrastructure, which must meet the stringent criterion of indispensability.

Keywords: online platforms, abuse of dominant position, refusal of access, essential facility

Wstęp

Analiza spraw związanych z odmową kontraktowania, w tym dostępu do urządzeń kluczowych (infrastruktury koniecznej), rozpatrywanych przez sądy oraz organy antymonopolowe, ujawnia złożoność tego zagadnienia, szczególnie w kontekście uwzględnienia charakterystyki rynków, na których działają przedsiębiorcy¹ zajmujący pozycję dominującą². Te przypadki często dotyczą sytuacji, gdzie podmiot gospodarczy ze znaczącą pozycją rynkową odmówił nawiązania współpracy handlowej z innym przedsiębiorcą bez przedstawienia przekonującego uzasadnienia. Taka decyzja biznesowa może skutkować nieuzasadnioną blokadą dostępu do rynku lub kluczowych usług dla innych podmiotów, zagrażając procesowi niezakłóconej konkurencji. Przybiera ona po-

stać odmowy sprzedaży produktu lub świadczenia usług kluczowych przedsiębiorcom działającym na niższych szczeblach rynku.

W erze cyfryzacji i rozwoju rynków cyfrowych³ odmowa kontraktowania zyskała nowy wymiar, co wymaga od organów antymonopolowych dostosowania dotychczasowych ram prawnych nadużywania pozycji dominującej. Nowe wyzwania wynikają m.in. z potrzeby precyzyjnego określenia, co w danej sytuacji powinno być uznane za nieuzasadnioną odmowę współpracy oraz jakie kryteria powinny zostać przyjęte do oceny takich działań. Konieczność ta wynika z faktu, że rynki cyfrowe charakteryzują się specyficzną dynamiką, a dostęp do niektórych platform internetowych⁴ czy oferowanych za ich pośrednictwem usług cyfrowych może być niezbędny dla konkurencyjności innych przedsiębiorców⁵.

Artykuł skupi się na analizie, jakie problemy i wyzwania stwarza stosowanie prawnych kryteriów odmowy dostępu w odniesieniu do przedsiębiorców dominujących wykorzystujących model biznesowy platform internetowych na rynkach cyfrowych. Zostanie wskazane, w jaki sposób zasady prawa konkurencji, pierwotnie zaprojektowane dla rynków analogowych, dotyczące dostępu do kluczowej infrastruktury, mogą znaleźć zastosowanie do innowacyjnych modeli platform internetowych. Autor omówi również, w jaki sposób specyfika rynków cyfrowych wpływa na interpretację pojęcia „infrastruktury koniecznej” oraz jakie wyzwania niesie to dla ochrony konkurencji w gospodarce cyfrowej.

Na wstępie artykułu zostaną przedstawione istotne ramy prawne dotyczące odmowy dostępu, w tym tzw. test szczególnych okoliczności. Kolejnym krokiem będzie analiza przedmiotu żądania dostępu, czyli zdefiniowanie „platformy internetowej”, do której dostęp jest żądany przez użytkowników biznesowych. Następnie rozważymy, czy dane działanie przedsiębiorcy zajmującego pozycję dominującą można uznać za „odmowę” dostępu, która powinna być poddana ocenie według rygorystycznych kryteriów „niezbędnych okoliczności”. Kolejna część analizy będzie dotyczyła ustalenia, czy dana platforma ma cechy urządzenia kluczowego (infrastruktury krytycznej) i czy dostęp do niej jest niezbędny dla efektywnego konkutowania na rynku. Ostatnie sekcje obejmują ocenę, czy odmowa dostępu przez przedsiębiorcę dominującego prawdopodobnie spowoduje eliminację konkurencji na rynku docelowym, oraz ustalenie, czy istnieją uzasadnione powody odmowy dostępu.

Ramy prawne odmowy dostępu do infrastruktury kluczowej oraz test „szczególnych okoliczności”

Odmowa udzielenia przez przedsiębiorcę zajmującego pozycję dominującą dostępu konkurentom do urządzenia kluczowego, niezbędnego dla prowadzenia działalności gospodarczej na rynku niższego szczebla, jest szczególną odmianą (podkategorią) odmowy kontraktowania (Molski, 2024, s. 410). Do urządzeń kluczowych można zaliczyć zarówno infrastrukturę techniczną (np. mosty, tory kolejowe), obiekty użyteczności publicznej (np. sieć wodno-kanalizacyjną), jak również infrastrukturę o charakterze niematerialnym (np. usługi raportowania danych hurtowej sprzedaży leków). Na mocy tej doktryny przedsiębiorca kontrolujący określone dobra, które są niezbędne dla rozwoju konkurencji, może zostać zobowiązany do kontraktowania z podmiotem trzecim wbrew swojej woli, jeśli odmowa znacząco ograniczyłaby konkurencję na rynku niższego szczebla (Donoghue & Padilla, 2013, s. 510; Jones & Sufrin, 2016, s. 537).

Prawo konkurencji UE nie zawiera definicji legalnej urządzenia kluczowego. Termin ten po raz pierwszy pojawił się w orzecznictwie TS w sprawie Oscar Bronner⁶. Trybunał stwierdził wówczas, że urządzeniem kluczowym będzie takie urządzenie, które jest niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej i jednocześnie nie jest możliwe zdupliko-

wanie go ze względu na przeszkody techniczne, prawne lub ekonomiczne. W myśl tzw. testu nadzwyczajnych (wyjątkowych) okoliczności, wywodzonego z wyroku TS w sprawie Bronner, odmowa ta może prowadzić do takiego nadużywania jedynie w nadzwyczajnych okolicznościach, za które należy uznać w szczególności następujące sytuacje: 1) odmowa dotyczy produktu lub usługi niezbędnych do prowadzenia określonej działalności na rynku sąsiadującym (kryterium niezbędności); 2) odmowa może wykluczyć wszelką skuteczną konkurencję na tym rynku sąsiadującym (kryterium eliminacji konkurencji). Istota koncepcji polega na tym, że dostęp na wyższym szczeblu stanowi warunek wstępny skutecznej konkurencji na niższym szczeblu, co wymaga oceny uzależnionej od kontekstu badanej sprawy (Dunne, 2019, s. 6).

Kryterium niezbędności jest trudne do spełnienia w praktyce. Wnioskodawca lub organ musiałby wykazać, że nie ma alternatywnych rozwiązań (nawet mniej korzystnych) dla wspomnianego wkładu (lub urządzenia)⁷ oraz że jego powielenie jest niemożliwe lub nadmiernie trudne. Odmowa musi zatem dotyczyć produktu lub usługi niezbędnej do prowadzenia działalności na rynku pochodnym (rynku niższego szczebla). Nie może również istnieć alternatywa dla nowego produktu lub usługi. W sprawie Magill niezbędność została zinterpretowana w ten sposób, że nie było „rzeczywistego ani potencjalnego substytutu”⁸ dostępnego dla spornego wkładu. W sprawie Bronner Trybunał odnotował istnienie wielu alternatywnych, choć być może „mniej korzystnych”, źródeł zaopatrzenia dostępnych dla rywali przedsiębiorcy mającego pozycję dominującą i wskazał na brak „żadnych technicznych, prawnych czy nawet gospodarczych przeszkód mogących uniemożliwić lub nawet nadmiernie utrudnić rywalom powielenie wymaganego wkładu”⁹.

Aby stwierdzić brak rzeczywistych substytutów, należy udowodnić, że nie istnieją ekonomicznie opłacalne i łatwo dostępne alternatywy. Dotyczy to także substytutów, które mogą być mniej korzystne dla konkurentów działających na rynku niższego szczebla. Przykładowo w sprawie Contact Software fakt, że sprzedawcy oprogramowania mogli osiągnąć stopień interoperacyjności bez wymaganego dostępu, przekonał Sąd, że w rozpatrywanym stanie faktycznym obowiązek dostawy nie był niezbędny¹⁰. Potencjalne substytuty nie będą istnieć, jeżeli „powielenie” urządzenia (wkładu) jest technicznie, prawnie lub ekonomicznie niemożliwe dla równie skutecznego konkurenta co przedsiębiorca zajmujący pozycję dominującą. Wymaga to udowodnienia, że powielenie jest obiektywnie niemożliwe dla przedsiębiorców działających w równoważnej skali do przedsiębiorcy dominującego, tzn. równie efektywnych co podmiot dominujący. Ten test nie jest spełniony, gdy strona ubiegająca się o dostęp jest mniejsza i nie dysponuje niezbędnymi środkami finansowymi do powielenia wymaganego urządzenia kluczowego (Dunne, 2020, s. 81). Definicja ekonomicznych barier wejścia koncentruje się na kosztach, które muszą ponieść nowi uczestnicy rynku, a których nie ponoszą operatorzy zaszedzi¹¹. Ten problem odnosi się do obaw dotyczących potencjalnej długoterminowej nieskuteczności narzucania obowiązkowego dostępu, w szczególności obawy przed pozabawieniem właścicieli odpowiedniej rekompensaty za in-

westyje lub zachęcaniem konkurentów do jazdy na gapę¹². Kluczową kwestią nie jest to, czy potencjalne dostępy lub dostawy mogą zduplikować dany obiekt, lecz czy hipotetyczny przedsiębiorca, równie wydajny jak przedsiębiorca dominujący, jest w stanie to zrobić. Nieprzekraczalny koszt odtworzenia danych wejściowych lub obiektu może uczynić dostęp niezbędnym w kontekście art. 102 TFUE.

Barierę prawną związaną z powielaniem urządzenia kluczowego często przybierają formę komercyjnej eksploatacji chronionych za pośrednictwem prawa własności intelektualnej dóbr niematerialnych. W przypadku gdy odmowa udzielenia licencji hamuje istotne innowacje na rynku niższego szczebla – co znajduje odzwierciedlenie w wymogu „nowego produktu” lub „rozwoju technicznego” – wówczas urządzenie kluczowe chronione prawami własności intelektualnej może zostać uznane za niezbędny wkład. W sprawie Magill prawa własności intelektualnej (prawa autorskie do cotygodniowych programów telewizyjnych) nie mogły być powielane przez wydawców czasopism bez wejścia na rynek nadawczy (Miąsik, 2012, s. 377).

Przy ocenie barier związanych z powieleniem urządzenia kluczowego istotne mogą być także preferencje konsumentów. W sprawie IMS Health rzekoma niezbędność wynikała z tego, że konsumenci byli niechętni korzystaniu z usług informacyjnych w innym formacie niż ten, który był chroniony prawami własności intelektualnej przedsiębiorcy dominującego¹³.

Platforma internetowa jako przedmiot dostępu

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że platformy internetowe, takie jak np. Google, Facebook, Amazon to „koleje współczesnej epoki” (Guggenberger, 2021, s. 237). Infrastruktura techniczna, taka jak mosty i koleje, stanowiła „wąskie gardło” (*bottleneck*). Dostęp do nich umożliwiał monopolistom wykluczenie konkurentów z kluczowych rynków. Podobną rolę w gospodarce cyfrowej mogą odgrywać dziś platformy internetowe. Przedsiębiorcy tacy jak Google, Amazon, Facebook, Apple mogą kontrolować wąskie gardła w Internecie (OECD, 2022, s. 25) oraz świadczyć usługi konsumentom końcowym za pośrednictwem tej infrastruktury.

Zastosowanie doktryny o urządzeniach kluczowych do modeli biznesowych platform internetowych wymaga zdefiniowania tego, co dokładnie należy uznać za platformę, do której dany podmiot gospodarczy chciałby uzyskać dostęp. Samo pojęcie „platforma internetowa” jest trudne do zdefiniowania, a platformy internetowe działają w różnym stopniu integracji. Przykładowo zarówno sklepy z aplikacjami, jak i same aplikacje składają się z kombinacji oprogramowania i danych dostępnych przez Internet. Podobnie granice między ogólnym wyszukiwaniem w Internecie a specjalistycznymi usługami wyszukiwania, takimi jak porównywarki cen, rekomendacje restauracji czy usługi map online, mogą być nieostre i prezentowane w ramach tych samych wyników wyszukiwania. Odpowiadając na to wyzwanie L. Khan

(2019, s. 1081) zasugerowała przeniesienie uwagi z aspektów technicznych platformy na jej znaczenie funkcjonalne.

W kontekście usług wyszukiwarki internetowej Google przedmiotem dostępu może być dostęp do stron wyników wyszukiwania oraz generowanego przez Google ruchu, a także możliwość korzystania z usług reklamy internetowej (np. Google Ads). W przypadku platform handlu elektronicznego podstawową formą dostępu jest wyświetlanie ofert sprzedawców w listingu produktów¹⁴. Dla skutecznej konkurencji niezależnym sprzedawcom zależy na możliwości uczestnictwa w procesie wyszukiwania i rankingu produktów oraz na eksponowaniu i pozycjonowaniu ich ofert na stronie internetowej platformy handlowej, np. na zdobyciu Buy Box na Amazonie¹⁵. W związku z tym przedmiotem dostępu do platformy internetowej teoretycznie może być żądanie dostępu do algorytmu, którego zadaniem jest wyświetlanie określonych treści (ofert) użytkownikom¹⁶. W kontekście sieci społecznościowych, takich jak Facebook, przedmiotem dostępu mogłoby być wyświetlanie reklam na platformie. Natomiast w odniesieniu do systemów operacyjnych jak Windows czy systemów dla urządzeń mobilnych, np. Android lub iOS, przedmiotem dostępu mogłoby być udostępnienie konkurentom informacji zapewniających interoperacyjność ich systemów lub produktów z platformą przedsiębiorcy dominującego.

Odmowa kontraktowania na rynkach cyfrowych może nie dotyczyć odmowy sprzedaży lub świadczenia usługi, lecz zapewnienia pełnej interoperacyjności pomiędzy różnymi aplikacjami. Interoperacyjność – czyli zdolność różnych systemów informatycznych do współpracy – jest kluczowym elementem funkcjonowania rynków cyfrowych, na których produkty i usługi są często złożone i oparte na współdziałaniu wielu komponentów. Na rynkach cyfrowych, odmowa kontraktowania może przybierać formę nieudostępniania API (interfejsów programistycznych aplikacji) lub innych technicznych środków niezbędnych do zapewnienia współpracy między aplikacjami. Taka odmowa może uniemożliwić nowym lub istniejącym przedsiębiorcom wejście na rynek lub rozwój, ponieważ ich aplikacje lub usługi nie będą mogły efektywnie współpracować z dominującymi platformami lub systemami operacyjnymi. To z kolei może prowadzić do sytuacji, w której użytkownik końcowy jest zmuszony do korzystania z ograniczonego zestawu usług lub aplikacji, co ogranicza jego wybór i może zahamować innowacje.

Kryteria odróżniające odmowę dostępu od innych praktyk stanowiących nadużywanie pozycji dominującej

Odpowiednia kategoria (forma) praktyki nadużywania pozycji dominującej ma kluczowy wpływ na standard prawny oceny zachowania dominanta. Dla każdego indywidualnego rodzaju antykonkurencyjnych praktyk polegających na przenoszeniu siły rynkowej (*leverage*) orzecznictwo wskazuje bowiem na konkretne kryteria, które odróżniają dane zachowanie od konkurencji merytorycznej i sprawiają, że ma

ono znamiona nadużywania pozycji dominującej. Strategie biznesowe operatorów platform internetowych obejmują bardzo zróżnicowany zakres praktyk, dla których zastosowanie tego samego testu prawnego nie byłoby właściwe. Ze względu na to, że wymagania dotyczące ustalenia nadużywania pozycji dominującej różnią się w zależności od zastosowanego testu prawnego, istnieje ryzyko, że kategoryzowanie danej praktyki może być dokonywane przez organ ochrony konkurencji w sposób dyskrejonalny, tj. z zmysłem o jak najmniejszym standardzie dowodowym oraz uniknięciu wykazywania przesłanki niezbędności.

Kryterium odróżniające praktyki polegające na odmowie kontraktowania od innych form nadużywania pozycji dominującej polega na analizie, czy działania dominanta miały charakter aktywny, czy bierny, oraz czy w danym czasie istniała możliwość dostępu do jego zasobów (urządzenia kluczowego) dla innych uczestników rynku. Jeżeli zachowanie przedsiębiorcy dominującego ma charakter „biernej” odmowy, a podmioty trzecie nigdy nie mogły korzystać z jego infrastruktury, mamy do czynienia z odmową kontraktowania. Natomiast w przypadku, gdy dominant podejmuje „aktywne” działania, np. świadczenie usług lub sprzedaż towarów na niekorzystnych (dyskryminacyjnych) warunkach, a konkurenci mieli już do nich zapewniony dostęp, powyższa praktyka sama w sobie może stanowić niezależne nadużywanie pozycji dominującej¹⁷. Zgodnie z orzecznictwem TS warunki ustanowione w wyroku w sprawie Bronner powinny mieć zastosowanie tylko wtedy, gdy przedsiębiorca dominujący wprost odmawia udostępnienia swojej infrastruktury. W tym zakresie przedsiębiorca odmawia infrastruktury, którą opracował na potrzeby własnej działalności. Natomiast w przypadku, gdy przedsiębiorca zajmujący pozycję dominującą udziela dostępu do swojej infrastruktury, ale uzależnia ów dostęp od nieuczciwych (nierównych) warunków, przesłanki określone przez TS w wyroku w sprawie Bronner nie znajdują zastosowania¹⁸.

W przypadku biernej odmowy podstawą interwencji antymonopolowej jest zazwyczaj problem o charakterze strukturalnym, a nie zachowanie przedsiębiorcy zajmującego dominującą pozycję (jego czynne działanie). Decydujący jest fakt, że dysponuje on zasobami niezbędnymi dla konkurentów na niższym szczeblu rynku (Graef, 2016, s. 235). Gdy przedsiębiorca dominujący dobrowolnie zdecyduje się na dostawę, musi to uczynić na warunkach, na których konkurenci mogą skutecznie konkurować, nawet jeśli nie można ustalić obowiązku prowadzenia transakcji zgodnie z doktryną urządzeń kluczowych. Bierna odmowa kontraktowania na rynku cyfrowym może wystąpić, gdy przykładowo dominujący operator sieci społecznościowej odmawia dostępu do swoich zaawansowanych narzędzi i danych analitycznych konkurencyjnym przedsiębiorcom i reklamodawcom lub gdy dominujący operator systemu operacyjnego dla urządzeń mobilnych decyduje się na nieudostępnianie kluczowych narzędzi deweloperskich, API lub dokumentacji technicznej nowym twórcom aplikacji lub konkurencyjnym systemom operacyjnym.

Dominujący operator może dopuścić się aktywnego nadużywania swojej pozycji dominującej przez faworyzowanie

własnych aplikacji w wynikach wyszukiwania lub poprzez narzucanie niekorzystnych (dyskryminacyjnych) warunków twórcom aplikacji konkurencyjnych, którzy mają już dostęp do tej platformy. Może to objawiać się na przykład wyższymi opłatami za transakcje lub ograniczonym dostępem do ważnych funkcji platformy, które są niezbędne do efektywnego konkurowania na rynku.

Zastosowanie kryterium niezbędności do platform internetowych

Platforma internetowa mogłaby zostać uznana za niezbędną, jeżeli nie ma dla niej rzeczywistego lub potencjalnego zamiennika oraz istnieją przeszkody techniczne, prawne, a nawet ekonomiczne, które mogą uniemożliwić lub nadmiernie utrudnić jej powielenie. W związku z tym przy analizie kryterium niezbędności danej platformy pojawia się pytanie, do jakiego stopnia przedsiębiorcy są zależni od tej konkretnej platformy w kwestii dotarcia do użytkowników, a także jaki jest koszt dla przedsiębiorców unikania tej platformy (lub danych) i korzystania z alternatywnych kanałów dostępu (lub zasobów). Niezbędność jest zależna od kontekstu danej sprawy i nie może być określana *a priori*, bez uwzględnienia indywidualnych okoliczności (Małobęcka-Szwast, 2021, s. 239–245).

W środowisku cyfrowym należy uważać, aby nie utożsamiać popularności z niezbędnością. Żaden z przedsiębiorców nie może domagać się konkretnego rodzaju dostępu do stron wyników wyszukiwania danej platformy, ani tym bardziej z góry ustalonego miejsca w tych wynikach. Twierdzenia, że usługi popularnych (i odnoszących sukcesy) operatorów platform internetowych są niezbędne dla działalności gospodarczej innych przedsiębiorców, nie spełniają standardów doktryny urządzeń kluczowych. W doktrynie powszechnie podkreśla się jednak, że pomimo wskazanej cechy wąskiego gardła oraz roli „strażników dostępu” odgrywanej przez niektórych operatorów platform internetowych (GAFA – Google, Apple, Facebook, Amazon) jest mało prawdopodobne, aby dostęp do tych platform został uznany za niezbędny do konkurowania przez rywali działających na rynku niższego szczebla (Alexiadis & Streel, 2020, s. 4–5).

W orzeczeniu dotyczącym Google Shopping Sąd zwrócił uwagę na to, że strona wyników wyszukiwania Google odgrywa rolę podobną do kluczowego urządzenia. Powodem tego jest brak dostępnych, zarówno rzeczywistych, jak i potencjalnych alternatyw, które mogłyby ją zastąpić na rynku w sposób ekonomicznie opłacalny¹⁹. Podobnie w decyzji KE wskazano, że ruch w wyszukiwarce Google jest ważny i nie można go skutecznie zastąpić w przypadku usług porównywania cen. Jednakże, aby ruch generowany z wyników wyszukiwania Google został uznany za niezbędny dla użytkowników biznesowych (np. operatorów porównywarek cenowych konkurencyjnych względem usług Google), musiałby uniemożliwiać rywalom generowanie ruchu z innych źródeł. To, że alternatywy dostęp może być mniej korzystny, jest niewystarczające. Usługi wyszukiwania Google nie są jedy-

nym realnym środkiem przyciągania ruchu użytkowników. To że ogólne wyszukiwarki mogą być najodpowiedniejszym źródłem ruchu dla usług porównywania cen, nie oznacza, że są one jedynym źródłem. Użytkownicy mogą również korzystać z usług porównywania zakupów bezpośrednio lub docierać do nich za pośrednictwem sieci społecznościowych, banerów reklamowych lub innych wyspecjalizowanych platform. W związku z tym wyszukiwarki Google nie można uznać za niezbędną.

Włoski organ antymonopolowy (AGCM) w sprawie Google vs Enel X uznał, że aplikacja – Android Auto, która daje dostęp do niektórych funkcji Androida na desce rozdzielczej samochodu, stanowi „urządzenie kluczowe”²⁰. W ocenie AGCM udostępnienie przez Google narzędzi programistycznych do aplikacji zgodnych z Android Auto jest: „niezbędnym warunkiem, aby deweloperzy zewnętrzni mogli oferować użytkownikom końcowym aplikacje, z których można łatwo i bezpiecznie korzystać, gdy ci sami użytkownicy prowadzą pojazd”²¹. AGCM wziął pod uwagę, że twórca aplikacji przeznaczonej do użytku podczas jazdy samochodem nie może ignorować interoperacyjności z Android Auto, aby dotrzeć do jak najszerszego grona użytkowników. W ocenie włoskiego organu doświadczenia użytkowników prowadzących samochód z wykorzystaniem aplikacji w systemie Android Auto nie da się zastąpić korzystaniem z tych aplikacji za pośrednictwem telefonu komórkowego.

Interpretacja pojęcia niezbędności zdefiniowana przez włoski organ antymonopolowy nie jest w pełni zgodna z rozumieniem tego terminu określonym w orzecznictwie TS. Zgodnie z tym orzecznictwem warunek niezbędności nie jest uznawany za spełniony, jeśli istnieją alternatywne rozwiązania dla danej infrastruktury, niezależnie od tego, czy są one mniej korzystne, czyli mniej wygodne lub mniej bezpieczne. Brak dostępu do aplikacji Android Auto nie uniemożliwił działania aplikacji JuicePass (która może być używana na smartfonie przymocowanym do pojazdu, na przykład za pomocą przyssawki) ani rzeczywistej konkurencji w sektorze aplikacji do ładowania pojazdów elektrycznych, o czym świadczy znaczny wzrost aplikacji JuicePass i obecność innych podobnych aplikacji we Włoszech²².

Kluczowym zagadnieniem jest określenie, czy użytkownik biznesowy będzie mógł nadal efektywnie uczestniczyć w obrocie gospodarczym bez uzyskania dostępu do danej platformy. Ryzyko uznania danej platformy za niezbędną jest wyższe w wąskich branżach, a niższe w przypadku powszechnie sprzedawanych dóbr konsumpcyjnych, gdzie dostępne są liczne tradycyjne metody sprzedaży, takie jak sklepy stacjonarne czy własne sklepy internetowe użytkowników biznesowych. W opinii B. Targańskiego (2010, s. 142–143) operatorzy platform działający w ramach poszczególnych rynków asortymentowych stopniowo uzyskują status urządzeń kluczowych dla uczestników wymiany handlowej, co dotyczy zwłaszcza platform działających w ramach wąskiej branży, np. usług platform handlu elektronicznego dla przemysłu farmaceutycznego.

Dokonując oceny, czy platforma internetowa stanowi urządzenie kluczowe, pomocne jest rozróżnienie na platformy zapewniające dopasowania, takie jak platformy transak-

cyjne (np. platformy *e-commerce*) oraz platformy innowacyjne, które umożliwiają tworzenie nowych programów komputerowych (np. sklepy z aplikacjami) (Bostoen, 2023, s. 161–162). Platformy transakcyjne są oceniane głównie pod kątem skali, czyli możliwości dotarcia do szerokiej bazy konsumentów, podczas gdy platformy innowacyjne mają kluczowe znaczenie dla rozwoju technologicznego i są fundamentalne dla ekosystemu cyfrowego. Platformy transakcyjne umożliwiają sprzedaż produktów i usług poprzez zapewnienie sprzedawcom i konsumentom punktu spotkania. Znaczenie takich platform wiąże się z dostępnością i zasięgiem; usunięcie oferty z takiej platformy nie eliminuje jednak możliwości sprzedaży produktów za pośrednictwem alternatywnych kanałów dystrybucji. Natomiast platformy innowacyjne, takie jak systemy operacyjne i sklepy z aplikacjami, odgrywają bezpośrednią rolę w tworzeniu i rozpowszechnianiu innowacji technologicznych. Są one nie tylko kanałem dystrybucji, ale również środowiskiem, w którym tworzone są nowe produkty cyfrowe (Bostoen, 2023, s. 162–163). Usunięcie lub ograniczenie dostępu do takiej platformy może zahamować lub nawet uniemożliwić dalsze innowacje, ponieważ deweloperzy i przedsiębiorcy tracą platformę do dystrybucji i rozwoju swoich produktów. W związku z powyższym platformy innowacyjne mogą być częściej uznawane za urządzenia kluczowe, ponieważ ich rola w umożliwianiu i wspieraniu innowacji jest bezpośrednia i niezastąpiona. Z drugiej strony, platformy transakcyjne, takie jak wyszukiwarki internetowe czy platformy handlu elektronicznego, które służą przede wszystkim jako pośrednicy w dopasowywaniu oferty do popytu, zwykle nie są uznawane za urządzenia kluczowe, ponieważ ich funkcje można łatwiej zastąpić przez korzystanie z innych środków dystrybucji (Bostoen, 2023, s. 163–167).

Kryterium wykluczenia konkurencji

Jeśli dostęp do urządzenia zostanie uznany za niezbędny, należy również stwierdzić, że odmowa dostarczenia tego urządzenia (wkładu) eliminuje wszelką skuteczną konkurencję na rynku niższego szczebla. Aż do sprawy Microsoft²³ wszelka konkurencja musiałaby zostać wyeliminowana, aby ten wymóg został spełniony²⁴. Ponadto, w odniesieniu do odmowy udzielenia licencji na prawa własności intelektualnej w orzecznictwie unijnym wypracowano dodatkowy wymóg w postaci uniemożliwienia powstania nowego produktu, na który jest potencjalny popyt wśród konsumentów (Surdek, 2008, s. 59–65; Graef, 2016, s. 220–229).

W sprawie Microsoft Sąd doprecyzował, że na potrzeby stwierdzenia naruszenia art. 102 TFUE wystarczające jest wykazanie, że odmowa licencjonowania może spowodować skutek w postaci wyeliminowania efektywnej konkurencji na rynku, a nie jakiegokolwiek konkurencji. Kryterium uniemożliwienia powstania nowego produktu można interpretować szerzej jako kryterium ograniczenia postępu technicznego na szkodę konsumentów. Jednocześnie uniemożliwienie powstania nowego produktu nie jest jedynym wyznacznikiem

tego, czy odmowa udzielenia licencji na prawa własności intelektualnej może przynieść szkodę konsumentom w rozumieniu art. 102 lit. b) TWE. Taka szkoda może powstać nie tylko w przypadku ograniczania produkcji lub rynków zbytu, ale także postępu technicznego²⁵. W związku z tym kryterium uniemożliwienia powstania nowego produktu można interpretować szerzej jako kryterium ograniczenia postępu technicznego na szkodę konsumentów (Surdek, 2008, s. 77–81).

Powyższe można zobrazować włoską decyzją w sprawie Google/Enel. Zdaniem AGCM działanie Google polegające na odmowie publikacji aplikacji JuicePass (wcześniej Enel X Recharge) na platformie Android Auto miało na celu wykluczenie skutecznej konkurencji. Google, poprzez brak definiowania i implementacji rozwiązań umożliwiających publikację tej aplikacji lub jej bezpieczne użytkowanie za pomocą wyłącznie komend głosowych, utrzymywał aplikację JuicePass poza platformą Android Auto. Tymczasem aplikacja Google Maps była dostępna na Android Auto i rozwijana bez ograniczeń typowych dla szablonu. Działania Google, które uniemożliwiły powstanie nowego produktu, polegały na odmowie publikacji aplikacji Enel X Italia na platformie Android Auto. Google odmówił również zapewnienia interoperacyjności aplikacji Enel X Italia z platformą Android Auto. Takie działanie Google było ukierunkowane na wykluczenie aplikacji Enel X Italia, co przyniosło korzyści aplikacji Google Maps, będącej w konkurencyjnym stosunku z aplikacjami związanymi z ładowaniem elektrycznym, w tym z aplikacją Enel X Italia²⁶.

W związku z powyższym w ocenie AGCM działania podjęte przez Google spowodowały szereg negatywnych konsekwencji dla konkurencji. Przede wszystkim użytkownicy zostali pozbawieni możliwości korzystania z bardziej rozbudowanych usług, co narusza zasadę wolnego wyboru i ogranicza innowacyjność. Ponadto rozproszenie inwestycji dokonanych przez Enel X Italia w rozwój aplikacji JuicePass osłabiło jej pozycję na rynku i zredukowało potencjał tej innowacji. Kolejnym skutkiem było utrudnienie wprowadzenia na rynek nowych produktów, które już generują popyt. Brak dostępu do odpowiednich danych wejściowych uniemożliwił Enel X Italia opracowanie konkurencyjnej oferty handlowej oraz infrastruktury sieciowej. Infrastruktura ta jest niezbędna do popularyzacji pojazdów elektrycznych i przyczynia się do przemian w kierunku zrównoważonej mobilności. Ograniczenie dostępu do danych i infrastruktury jest więc działaniem, które może bezpośrednio wpłynąć na rozwój całego sektora i opóźnić przejście na bardziej zrównoważone formy transportu²⁷.

Odmowa dostawy jako konkurencja merytoryczna oraz obiektywne uzasadnienie

W kontekście odmowy dostaw przez przedsiębiorców zajmujących pozycję dominującą kluczowe znaczenie ma ocena wykonalności tej transakcji. Aby przedsiębiorca mógł być zobowiązany do udzielania dostępu do danego elementu, musi to być możliwe zarówno pod względem technicznym,

jak i operacyjnym. Jeśli zatem zasób jest niemożliwy do udostępnienia lub dzielenia, odmowa dostępu nie może być uznana za nieuprawnioną (OECD, 2020, s. 29). W kontekście zapewnienia dostępu do urządzenia kluczowego pod kątem technicznym ważne jest rozważenie, czy i w jakim zakresie przedsiębiorca dominujący, który kontroluje platformę internetową, powinien być zobligowany do adaptacji istniejących produktów lub do opracowywania nowych rozwiązań, aby umożliwić dostęp do tych produktów innym podmiotom rynkowym. Odpowiedzialność ta wiąże się z rozstrzygnięciem, czy przedsiębiorca dominujący powinien reagować na ogólne zapotrzebowanie rynku, czy też na konkretne potrzeby poszczególnych przedsiębiorców ubiegających się o dostęp do zasobów uznanych za niezbędne do prowadzenia ich działalności. Aspekty bezpieczeństwa są również istotne, szczególnie gdy udzielenie dostępu do infrastruktury mogłoby realnie zagrozić bezpieczeństwu użytkowników z powodu niedostatecznych testów bezpieczeństwa aplikacji. W takich przypadkach ochrona bezpieczeństwa może być uznana za obiektywne uzasadnienie odmowy.

Obiektywne uzasadnienia odmowy dostępu do zasobu mogą wynikać z konieczności dokonania inwestycji lub ryzyka ujawnienia tajemnic handlowych. Te czynniki stanowią ważne aspekty, które przedsiębiorca dominujący może rozważyć, decydując o odmowie dostępu. Ponadto w sytuacjach, gdy przedsiębiorca dominujący rozwija nowy produkt pośredni i inwestuje w swoje operacje wstępne, aby ułatwić interoperacyjność i integrację między różnymi poziomami rynku, kontynuacja dostarczania wkładu innym klientom pośrednim może generować znaczne koszty lub prowadzić do istotnych nieefektywności. W takich okolicznościach odmowa dostępu może być uzasadniona z perspektywy biznesowej, ponieważ utrzymanie umowy dostaw może przynieść więcej szkód niż korzyści zarówno przedsiębiorcy dominującemu, jak i rynkowi (OECD, 2020, s. 29).

Wymogi finansowe mogą być również rozważane jako obiektywne uzasadnienie, szczególnie gdy udzielenie dostępu wymagałoby znacznych inwestycji, które nie byłyby proporcjonalne do oczekiwanych korzyści ekonomicznych. W sytuacjach, gdy inwestycje te przewyższają możliwości finansowe operatora platformy lub gdy brak jest wystarczającej liczby użytkowników, aby uzasadnić te koszty, kwestie finansowe mogą stanowić uzasadnienie odmowy dostępu do infrastruktury. Przykładowo Google twierdził, że niska liczba użytkowników Android Auto i JuicePass nie uzasadniała dalszych inwestycji w rozszerzenie gamy aplikacji na Android Auto, a także że brak publikacji aplikacji Enel X Italia na Android Auto nie ograniczałby jej rozpowszechnienia wśród użytkowników końcowych²⁸.

Innym uzasadnieniem jest bezpieczeństwo i prywatność użytkowników platformy. Zapewnienie bezpieczeństwa konsumentów jest niezwykle ważne dla każdej platformy. Dlatego np. Amazon zabrania zewnętrznym sprzedawcom oferowania przez nich niebezpiecznych produktów (takich jak alkohol, produkty medyczne bez recepty) na swoim *marketplace*. Bezpieczeństwo jest szczególnie istotne dla platform innowacyjnych, dlatego sklepy z aplikacjami mają rozbudowane procesy weryfikacyjne, które eliminują aplikacje

zawierające złośliwe oprogramowanie (w tym *adware*), wpływające na integralność urządzeń mobilnych. Większość tych odmów (a także późniejszych usunięć) ze względów bezpieczeństwa jest niekwestionowana – rzeczywiście, surowe standardy w tej kwestii zasługują na uznanie. Są jednak trudniejsze przypadki. Na przykład Apple odmawia aplikacjom dostępu do swojego chipa komunikacji bliskiego zasięgu (NFC), który umożliwia płatności mobilne bezkontaktowe, podczas gdy własna usługa Apple Pay z niego korzysta. Z drugiej strony Google udostępnia swój czip NFC deweloperom, ale wiązano to z obawami o bezpieczeństwo. Apple może odwoływać się do takich obaw, aby uzasadnić zachowanie swojego chipa NFC wyłącznie dla siebie, jednak akceptacja tego uzasadnienia wymaga ich zweryfikowania, zrównoważenia z antykonkurencyjnymi skutkami i rozważenia mniej restrykcyjnych alternatyw (Bostoen, 2023, s. 214–215).

Dodatkowym argumentem, który może być wykorzystany jako obiektywne uzasadnienie odmowy udzielenia dostępu do infrastruktury kontrolowanej przez operatora platformy internetowej, są wymogi jakościowe i zapewnienie odpowiedniego doświadczenia użytkowników. Operatorzy platform mogą odmawiać dostępu do pewnych technologii lub aplikacji, jeśli uznają, że mogą one negatywnie wpływać na ogólne doświadczenie użytkownika z platformy. Przykładem tego jest decyzja Apple o niezintegrowaniu technologii Flash z iPhone'em, iPod Touch i iPadem. Apple argumentowało swoją decyzję, wskazując na duże zużycie energii, awarie komputerów, słabą wydajność na urządzeniach mobilnych oraz kwestie bezpieczeństwa związane z Flashem (Parket i in., 2016, s. 214).

Konkluzje

Problemy i wyzwania związane ze stosowaniem prawnych kryteriów odmowy dostępu na rynkach cyfrowych wynikają z trudności w adaptacji tradycyjnych zasad prawa konkurencji do specyfiki platform internetowych. Modele biznesowe platform cyfrowych cechują się wysokim stopniem integracji oraz kontrolą nad wieloma etapami dystrybucji dóbr i usług. Wyzwanie polega na dokładnym określeniu, kiedy odmowa dostępu przez dominujących przedsiębiorców, takich jak operatorzy platform, faktycznie prowadzi do wykluczenia konkurencji. W praktyce trudno jednoznacznie ocenić, czy platforma internetowa spełnia kryterium niezbędności – czyli czy jej brak uniemożliwia skuteczną konkurencję. Wy-

maga to udowodnienia, że nie istnieją realistyczne alternatywy oraz że powielenie platformy jest niemożliwe z przyczyn technicznych, prawnych lub ekonomicznych. Właściwa interwencja na gruncie art. 102 TFUE wymaga starannego wyważenia dwóch przeciwstawnych interesów: z jednej strony zapewnienia rozwoju konkurencji poprzez dostęp do platformy internetowej, a z drugiej, poszanowania swobody umów i ochrony inicjatywy rozwojowej przedsiębiorcy dominującego.

Zasady prawa konkurencji, pierwotnie zaprojektowane dla rynków analogowych, znajdują zastosowanie do innowacyjnych modeli platform internetowych, jednak ich wdrożenie napotyka trudności. Na rynkach cyfrowych zamiast tradycyjnej infrastruktury fizycznej mamy do czynienia z infrastrukturą cyfrową, obejmującą algorytmy, dane czy interfejsy API. Te elementy mogą stanowić współczesne urządzenia kluczowe, ale wymagają nowej interpretacji w kontekście dynamicznych rynków cyfrowych. Tradycyjne kryterium niezbędności, bazujące na wykluczeniu konkurencji z dostępu do fizycznej infrastruktury, musi zostać dostosowane do bardziej złożonych ekosystemów cyfrowych, gdzie bariery dostępu są mniej oczywiste niż na rynkach analogowych. Specyfika rynków cyfrowych wpływa na interpretację pojęcia infrastruktury koniecznej, rozszerzając to pojęcie na zasoby cyfrowe, takie jak platformy transakcyjne, sklepy z aplikacjami czy systemy operacyjne. Wyzwania związane z ochroną konkurencji wynikają z trudności w ocenie, czy brak dostępu do platformy rzeczywiście eliminuje konkurencję, czy jedynie ogranicza dostęp do części rynku. Istnieje także wyzwanie rozróżnienia, czy popularność platformy wynika z jej realnej niezbędności dla funkcjonowania rynku, czy z jej dominującej pozycji monopolistycznej.

Analiza spraw prowadzonych przez organy ochrony konkurencji pokazuje, że w przypadku modeli biznesowych platform zakres stosowania restrykcyjnych kryteriów odmowy dostępu, w tym kryterium niezbędności, ogranicza się do sytuacji, gdy infrastruktura została stworzona wyłącznie na potrzeby własnej działalności przedsiębiorcy dominującego. Tymczasem platformy internetowe jako infrastruktura techniczna (aplikacje, strony internetowe) są otwarte na zewnętrznych dostawców, ponieważ łączą różne grupy użytkowników (np. sprzedawców i kupujących, użytkowników i twórców aplikacji). Jednak przedsiębiorcy dominujący powinni mieć prawo zastrzegania niektórych usług wyłącznie dla siebie, aby zachować motywację do rozwoju technologicznego i czerpania korzyści z opracowanych przez siebie technologii.

Przypisy/Notes

¹ W niniejszym artykule pojęcie „przedsiębiorca” odnosi się również do pojęcia „przedsiębiorstwa” używanego na gruncie prawa konkurencji UE. Oba te pojęcia będą używane zamiennie. Pojęcie „przedsiębiorca zajmujący pozycję dominującą” będzie używane zamiennie z pojęciem „przedsiębiorca dominujący”.

² Zob. np. wyroki TS z: 26.11.1998 r. w sprawie C-7/97, Bronner, EU:C:1998:569; 6.04.1995 r. w sprawach połączonych C-241/91 P oraz C-242/91 P, Magill, EU:C:1995:98; 29.04.2004 r. w sprawie C-418/01, IMS Health, EU:C:2004:257.

³ Nie ma jednoznacznej i precyzyjnej definicji rynków cyfrowych, gdyż ten sektor obejmuje różnorodne modele biznesowe i rynki produktowe (Śledziwska & Włoch, 2020, s. 76-78).

⁴ Złożony charakter pojęcia „platforma internetowa” sprawia, że trudno jest przyjąć jednolitą i akceptowaną powszechnie definicję tego zjawiska gospodarczego. Wszystkie platformy łączą kluczowe cechy, takie jak wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych do ułatwienia interakcji między użytkownikami, gromadzenie i przetwarzanie danych o tych interakcjach oraz generowanie efektów sieciowych (Śledziwska & Włoch, 2020, s. 98-99).

⁵ Przedmiotem artykułu nie jest odmowa dostępu do danych jako przejaw nadużywania pozycji dominującej. Było to już przedmiotem szczegółowych rozważań w doktrynie (Małobęcka-Szwast, 2021; Graef, 2016).

- ⁶ Wyrok TS z 26.11.1998 r. w sprawie C-7/97, Bronner, EU:C:1998:569.
- ⁷ Tj. nie ma faktycznego ani potencjalnego substytutu dla tego wkładu lub urządzenia.
- ⁸ Wyrok TS z 06.04.1995 r. w sprawach połączonych C-241/91 P oraz C-242/91 P, Magill, EU:C:1995:98, pkt 52.
- ⁹ Wyrok TS z 26.11.1998 r. w sprawie C-7/97, Bronner, EU:C:1998:569, pkt 41, 43 i 44.
- ¹⁰ Wyrok Sądu z 14.09.2017 r. w sprawie T-751/15, Contact Software, EU:T:2017:602, pkt 160–165.
- ¹¹ Operatorzy zasiedzieli zazwyczaj jednak musieli ponosić takie koszty wcześniej, przy pierwszym wejściu na rynek.
- ¹² Zjawisko jazdy na gapę odnosi się do sytuacji, w której konkurenci na rynku korzystają z zasobów, infrastruktury lub inwestycji stworzonych przez innych, nie ponosząc przy tym odpowiednich kosztów lub ryzyka.
- ¹³ Wyrok TS z 29.04.2004 r. w sprawie C-418/01, IMS Health, EU:C:2004:257, pkt 29.
- ¹⁴ Tj. karta produktu, który sprzedawca oferuje kupującym, często prezentowania w formie pionowej listy wyszukiwania.
- ¹⁵ Buy Box to element charakterystyczny dla platformy Amazon. Oferta, która pojawia się w Buy Boxie, to ta, która według Amazon jest najlepszą spośród wszystkich dostępnych dla danego produktu, stąd wyróżnienie jej i umieszczenie w oknie „kup teraz”.
- ¹⁶ Dostęp do algorytmu nie zawsze oznacza pełne ujawnienie jego wewnętrznego działania, które może pozostać tajemnicą handlową. Użytkownicy mają możliwość korzystania z wyników działania algorytmu bez konieczności zrozumienia jego szczegółowej implementacji.
- ¹⁷ Wyrok Sądu z 10.11.2021 r. w sprawie T-612/17, Google Shopping, EU:T:2021:763, pkt 247; wyrok TS z 25.03.2021 r. w sprawie C-165/19 P, Slovak Telekom przeciwko Komisji, EU:C:2021:239, pkt 50.
- ¹⁸ Wyrok TS z 25.03.2021 r. w sprawie C-165/19 P, Slovak Telekom przeciwko Komisji, EU:C:2021:239, pkt 50.
- ¹⁹ Wyrok Sądu z 10.11.2021 r. w sprawie T-612/17, Google Shopping, EU:T:2021:763, pkt 244.
- ²⁰ Aplikacja mobilna opracowana przez Google umożliwia zarządzanie i przesyłanie obrazu z urządzeń z systemem Android (np. smartfona) na wyświetlacz komputera pokładowego w samochodzie. Po podłączeniu urządzenia do systemu samochodu użytkownik uzyskuje dostęp do wybranych aplikacji na ekranie pojazdu. Do tych funkcji należą nawigacja satelitarna, odtwarzanie multimediów, wysyłanie wiadomości SMS, wykonywanie połączeń telefonicznych, przeglądanie informacji w Internecie oraz interakcja z asystentem osobistym.
- ²¹ Decyzja AGCM z 27.04.2021 r. w sprawie A529, Google vs. Enel X, pkt 376.
- ²² Pytanie prejudycjalne sądu włoskiego z 13.04.2023 r. w sprawie C-233/23, Google/Enel, pkt 18.
- ²³ Wyrok Sądu z 17.09.2007 r. w sprawie T-201/04, Microsoft, EU:T:2007:289.
- ²⁴ Wyroki TS z: 6.04.1995 r. w sprawach połączonych C-241/91 P oraz C-242/91 P, Magill, EU:C:1995:98, pkt 56; z 29.04.2004 r. w sprawie C-418/01, IMS Health, EU:C:2004:257, pkt 52.
- ²⁵ Wyrok Sądu z 17.09.2007 r. w sprawie T-201/04, Microsoft, EU:T:2007:289, pkt 643–647.
- ²⁶ Decyzja AGCM w sprawie Google przeciwko Enel, s. 131–136.
- ²⁷ Tamże, s. 131–135.
- ²⁸ Tamże, s. 137–138.

Bibliografia/References

- Alexiadis, P., & de Streel, A. (2020). Designing an EU intervention standard for digital platforms. *EUI Working Papers*, (14).
- Bostoen, F. (2023). *Abuse of Platform Power – Leveraging Conduct in Digital Markets under EU Competition Law and Beyond*. Concurrences.
- Dunne, N. (2019). Dispensing with indispensability. *LSE Legal Studies Working Papers*, (15). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3476938>
- Graef, I. (2016). *EU Competition Law, Data Protection and Online Platforms: Data as Essential Facility*. Kluwer Law International.
- Guggenberger, N. (2021). Essential platforms. *Stanford Technology Law Review*, 24(2).
- Jones, A., & Sufin, B. (2016). *EU Competition Law. Text, Cases and Materials*. Oxford University Press.
- Khan, L. (2019). The separation of platforms and commerce. *Columbia Law Review*, 119(4).
- Małobęcka-Szwast, I. (2021). *Big Data and the abuse of a dominant position by data-driven online platforms under EU competition law*. C.H.Beck.
- Miąsik, D. (2012). *Stosunek prawa ochrony konkurencji do prawa własności intelektualnej*. Wolter Kluwer Polska.
- Molski, R. (2024). *Formy nadużywania pozycji dominującej*. W: A. Jurkowska-Gomułka, & A. Piszcz (red.), *Prawo konkurencji. System Prawa Unii Europejskiej*. C.H.Beck.
- O'Donoghue, R., & Padilla, J. (2013). *The Law and Economics of Article 102 TFEU*. Bloomsbury Publishing.
- OECD. (2020). *Abuse of dominance in digital markets*. <http://www.oecd.org/daf/competition/abuse-of-dominance-in-digital-markets-2020.pdf>
- Parker, G. G., Van Alstyne, M. W., & Choudary, S. P. (2016). *Platform Revolution: How Networked Markets Are Transforming the Economy – and How to Make Them Work for You*. W. W. Norton & Company.
- Śledzińska, K., & Włoch, K. (2020). *Gospodarka cyfrowa. Jak nowe technologie zmieniają świat*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Surdek, M. (2008). Odmowa Microsoftu przekazania konkurentom informacji zapewniających interoperacyjność ich systemów operacyjnych dla serwerów z platformą Windows. W: D. Miąsik, T. Skoczny, & M. Surdek (red.), *Sprawa Microsoft – studium przypadku. Prawo konkurencji na rynkach nowych technologii*. Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.
- Szmigielski, A. (2018). Faworyzowanie własnych produktów lub usług przez dominujące platformy internetowe zintegrowane pionowo jako dyskryminacyjne nadużycie pozycji dominującej. *internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, 8(7).
- Targański, B. (2010). *Ochrona konkurencji w działalności platform handlu elektronicznego*. Wolter Kluwer Polska.

Dr Artur Szmigielski

Asystent naukowy w Zakładzie Prawa Konkurencji
Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk.

Dr Artur Szmigielski

Research assistant of the Competition Law
Department at the Institute of Law Studies of the
Polish Academy of Sciences (INP PAN).